

Ofärdsårens terror fascinerar

Det har liksom länge legat i luften, att de många politiskt betingade våldsdåden kring sekelskiftet och de två efterföljande decennierna småningom skulle resultera i nya berättelser, både fakta och fiktion. Främst böcker, men också filmer. Det var ju en osedvanligt dramatisk tid som definitivt lockar till läsning.

Vintern 2019 sände Yle Fem tv-serien *Aktivisterna*.¹ I centrum stod de unga, mestadels svenskspråkiga studerande som under ofärdsåren i början av 1900-talet gjorde sig skyldiga till en rad bombattacker och politiska attentat, med Eugen Schaumans skott mot guvernören Bobrikoff som klimax. Och som spindeln bakom det hela äventyraren Konni Zilliacus, i egenskap av mentor, finansiär och intrigör av stort format.

Efter det har flera böcker kring våra ”egna” terrorister utkommit, nu senast Lasse Lehtinens bok om mordet 1922 på inrikesministern Heikki Ritavuori. Också det utfört av en finlandssvensk adelsman, Ernst Tandefelt, även om han bakom sig hade en rad konspiratörer och anstiftare, även de svenskspråkiga (som för övrigt aldrig ställdes till svars).

Att Anders Mård, journalist och sedan länge Yle:s korrespondent i S:t Petersburg, nu debuterar som skönlitterär författare med en roman förlagd till ofärdsåren, där ett attentat mot ministerstatssekreteraren Constantin Linder står i fokus, är därför ingen överraskning. Temat är ju delikat, och Mård på många sätt rätt person att tillreda anrättningen. Han har god lokalkännedom (för det mesta utspelar sig i S:t Petersburg), vilket kommer väl till pass i beskrivningen av gator och gränder i den ryska metropolen. Till det yttre har den knappast förändrat sig speciellt mycket sedan 1905, det år allting sker. Därtill kommer att han helt uppenbart läst in sig på den tiden, vilket gör att inramningen känns trovärdig.

I centrum står syskonparet August och Ebba Stenberg. Den förre är medlem av Finska Aktiva Motståndspartiet, eller FAM, den gren av den finländska motståndsrörelsen mot den ryska regimen som bröt

¹ Opublicerad på Yle Arenan i oktober 2021, kan ses i Finland i ett års tid. Se [arenan.yle.fi/1-4315620](https://www.arenan.yle.fi/1-4315620)

med det passiva motståndet och i stället förespråkade direkta aktioner, inklusive våld och attentat, ifall det ansågs nödvändigt. August är en outsider i gänget, som annars huvudsakligen består av personer ur tämligen privilegierade svenskspråkiga kretsar i Helsingfors, med Konni Zilliacus som centralperson tillsammans med Johannes Gummerus. System Ebba är likaså aktivt engagerad i motståndet, men som kvinna hänvisad till mer administrativa uppgifter. Men hon är helt uppenbart den driftigare av de två, och då August anmäler sig som frivillig för det våghalsiga uppdraget att ta livet av Linder i S:t Petersburg är det sin syster han tar med sig som stöd. Hennes ryska är nämligen utmärkt, till skillnad från Augusts, och även i övrigt visar det sig att hon är den smartare.

Syskonen Stenberg – som för uppdraget ikläder sig rollerna som Fredrik och Anna Stenbäck, den förre journalist på uppdrag att skriva om den nordiska kolonin i S:t Petersburg – är påhittade, medan många av de övriga som förekommer i romanen har förebilder i verkligheten. Också attentatet mot Linder har en förlaga genom att en aktivist vid namn August Rissanen faktiskt försökte ta livet av Linder, men aldrig kom till skott eftersom han inte lyckades skaffa lämpliga sprängladdningar.

Det lyckas däremot August Stenberg med, i samarbete med de lokala ryska aktivisterna, och han – ja, här ska självfallet inte avslöjas hur det hela avlöper eftersom boken är uppbyggd som en thriller där spänningen upprätthålls ända till slutet. Och Mård lyckas faktiskt riktigt bra med thrillerupplägget, vilket gör att boken är lättläst och spännande. Att den också håller rätt bra för en historisk faktagranskning är ett ytterligare plus, förstås. Det man kanske kunde anmärka emot är att August inte känns fullt trovärdig som attentatsman, så till den grad osäker och amatörmässig är han – låt vara att mycket i den tidens motståndsrörelse, som alltså i överraskande hög grad bestod av svenskspråkiga, förefaller ha varit präglad av glad amatörism och ungdomlig entusiasm.

Som en motpol mot entusiasmen och den blinda patriotismen framstår bokhandlaren Robert Edgren, som i romanen står för en parallellhistoria präglad av pragmatism, vemod och vantrivsel. Han är i romanen fiktionaliserad, men har en förlaga i verkligheten. Edgren är sedan länge bosatt i S:t Petersburg, med fru och barn och en etablerad bokhandel – men vantrivs och längtar egentligen tillbaka till Helsingfors. Vi får följa honom via hans (fiktiva) dagboksanteckningar, där hans och syskonparet Stenbergs vägar möts, och deras helt olika uppfattningar om vad som krävs i kampen mot den ryska regimen kolliderar.

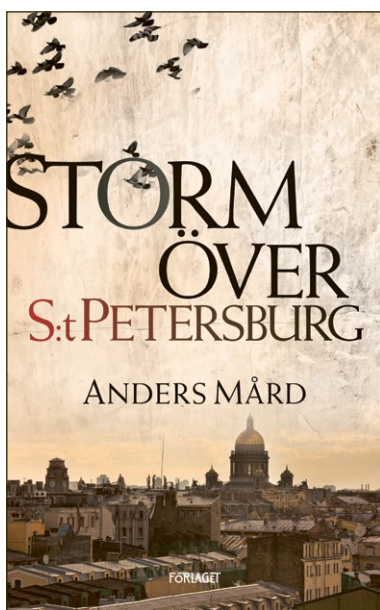
Hur det går med Linder ska alltså inte avslöjas. Att han var så föraktad berodde på att han var den finländske representant som stod kejsaren närmast, och direkt rapporterade till denne, och därmed alltså var en stor förrädare. I verkligheten tvingades Linder samma år lämna sin post i samband med storstrejken 1905, och han avled några år senare, år 1908. Till historiens ironier hör att hans son, godsägaren Hjalmar Linder, en av dåtidens rikaste i Finland, blev (ö) känd för sin offentliga kritik mot

behandlingen av de röda fångarna i maj 1918, och för detta tvingades i landsflykt, förlorade sin egendom och slutligen tog sitt liv på ett hotellrum i Marseille 1921.

En annan historisk koppling, också den smått ironisk, är att (den verkliga) bokhandlaren Robert Edgrens son Harri Edgren, född 1909 i S:t Petersburg, blev en legendarisk folkbildare inom folkdemokratiska Folkets bildningsförbund. Hans hem i Helsingfors, fullständigt sprängfyllt av böcker, var under decennier, från 50-talet till 80-talet, en vallfartsort för två generationer unga finlandssvenska radikaler.

THOMAS ROSENBERG

Anders Mård: *Storm över S:t Petersburg*.
Förlaget M 2021.

Omslag av Anders Carpelan.